

Az árkosi zsinat.

A f. évi augusztus 27 és 28-ik napjain Árkoson tartott zsinati főtanács emlékezetes marad egyházi életünkben. Vallásközönségünk főnökeit: püspököt és két főgondnokot kellett itt egyszerre megválasztanunk.

Az utóbbi idő ugyanis súlyosan nehezedett egyházunkra, egyszerre fosztattunk meg vezéreinktől. Fényes nevű Kriza püspökünket oly váratlanul ragadta el közülünk a halál. — Kaáli Nagy Elek főgondnokunkat, ki csak nem 20 évig, a legválságosabb időkben bámulatos bölcseséggel s annyi sikerrel vezette egyházunk ügyeit, hosszúságos betegség szólitotta a cselekvés teréről csendes magányba. — Harczói Gálfalvi Imre, másik buzgó főgondnokunktól megint a halál fosztott meg.

Egyházunk mélyen érezvén ennyi csapás súlyát, noha beteges, de egészségét még visszanyerhető egyik főgondnokától, K. Nagy Elektől, kinek munkásságát — mint említők — különben is az ellelejthetetlen érdemek hosszú sora fűzi össze egyházunkkal, semmikép sem akart megválni; ezért a főtanács már a múlt évben kimondta, hogy nevezett főgondnokunk lemondását nem fogadja el s helyét nem fogja betölteni. Az ismételt és határozott lemondás után azonban az árkosi zsinat kénytelen volt ezen hely betöltéséről is gondoskodni, egyhangulag kimondván, hogy K. Nagy Eleket tiszteletbeli főgondnokának fogja tekinteni egész életében.

Az árkosi zs. főtanácsnak legfontosabb feladata volt tehát a vezérek nélkül maradt egyháznak új vezéreket, egyházi és világi főnököket választani. E fő jelentőségű választás egyházunkban s különösen választási joggal bíró egyházi tanácsosaink közt természetesen nagy érdeklődést gerjesztett már előre. A főgondnokságra többen említették jelöltekül. Egyik jelölt Daniel Gábor, udvarhelymegye főispánja, az udvarhelyi egyh. kör és a sz.-kereszturi gymnasium buzgó gondnoka, kinek saját érdemei mellett historiai

kegyeletes visszaemlékezések is szóltak; minthogy e család századokon át jelentékeny részt vett és sok érdemet szerzett magának egyházunkban; nevezetnek édes atyja, boldog emlékü Daniel Elek is egyik tevékeny főgondnoka volt egyházunknak. Másik jelölt Page János, e magyarrá lett, magas műveltségű angol ur, kinek fő érdeme van a magyar és angol unitáriusok közt az 50-es évek óta kifejtett benső viszony létrehozásában, mely viszony anyagi tekintetben is nagy előnyünkre volt. Harmadik jelölt Brassai Sámuel, a Magy. Tud. Akadémia r. tagja, egyetemi tanár s a kolozsvári főgymn. gondnoka, a magyar tudósok egyik legtiszteltetelméltóbb veteránja, ki egyházunkban s különösen iskoláinkban is első rangu szolgálataival és folytonos áldozataival fényes nevet örökített meg. Negyedik jelölt Dr. Berde Áron, a Magy. Tud. Akadémia tagja s egyetemi tanár, ki a consistorialis tanácskozásokban évtizedeken át kiváló parlamentalis modora, mindig higgadt felfogású s világos, tiszta ítélőtehetsége által tüntette ki magát. Jelöltekül említették még szép multjánál, független jelleménél s érdemeinél fogva Berde Mózsza, belügyminiszteri volt tanácsos és orsz. képviselő — és egyházunknak kifogyhatatlan áldozatu ősz patriárkája, Kelemen Benő. Végre az ifjabb nemzedékből Szentiványi Gyula, Háromszék- s Brassóme gyék főispánjának volt nagy pártja, mire kitűnő tehetségei s ügyeink iránt minden alkalommal tanusított buzgó lelkesültsége valóban méltóvá tették.

Püspöki jelölt kettő volt. Egyik Pap Mózes, ki r. tanári hivatala mellett, az egyházi Fő- és Képviselő-Tanácsokban 17 éven át vitte a köz- és főjegyzőséget; mint ilyennek az irt idő alatt legtöbb része volt egyházunk kormányzása körül, ismerte az ügyeknek minden részletét. Élő archivum volt. Ezen hivatalának teljes buzgósággal szentelte minden idejét és tehetségét csaknem ingyen; mert a teendőkkel arányosítva az azokért járt díj bizony alig érdemel említést. E mellett szeplőtlen, határozott jellem, világos, tiszta ész és kiváló tudományos műveltség biztosították számára minden ismerői körében a köztiszteletet. — A másik jelölt Ferencz József, a kolozsvári anya-ekklézsia első papja és főgymn. tanár, kit egyéni kitűnő, vonzó tulajdonai mellett különösen általános magas műveltsége, egyházunkban páratlan szónoki ereje, mely benne hódító hatalommá fejlődött és az irodalom terén szerzett érdemei emelnek ki. Ezek által természetesen sokkal szélesebb körben lett ismeretessé, neve országossá, népszerűsége általánossá vált, — mig

jelölttársa irodai szűkkörű munkálkodását aránylag kevesebben ismerték s méltányolhatták. — Végre püspöki jelöltül említett még Simén Domokos, a kolozsvári főgymn. tudós és érdemes theol. tanára is, a szavazatok azonban a döntő időben a két első jelölt körül csoportosultak.

Hogy a választások s különösen a püspöki választás nem fog egyhangulag s küzdelem nélkül lefolyni, azt már a zsinat előtti napokon lehetett észrevenni. De térjünk a dolgok menetére.

Aug. 26-án délután, vagyis a zsinat megnyitása előtti napon vasúton és kocsikon seregesen siettek az egyházi tanácsosok Árkos felé. Csak a földvári vasuti állomástól 50—60 kocsis szállította egyszerre az érkezőket, kik közt jelen voltak a püspöki jelöltek is. Háromszék határán diadal kapu volt felállítva, hol zászlókkal s virágkoszorúkkal üdvözlő küldöttség fogadta az érkezőket; az üdvözlő beszédet itt Farkas József háromszéki egyházköri jegyző tartotta Pap Mózes egyh. főjegyző s püspöki helyetteshez intézve, mire utóbbi meleg hangon válaszolt.

E napon estvefelé Árkoson minden háznak vendége volt. Csak az egyházi tanácsosok száma 120-ra ment, a mennyi tudtunk szerint eddig egy zsinatunkon sem vett részt, voltak köztük Erdély minden részéből, Budapest fővárosból, Selmeczbányáról; de még sokkal nagyobb számmal jelentek meg a szavazattal nem bíró vendégek, egyháziak és világiak, nők és férfiak, közelebbi és távolabbi vidékekről. Nem unitárius vallású vendégek is többen voltak, köztük B. Szentkeresztiak, Gr. Bethlenek, Gyárfások, a háromszéki ref. és csángó luth. lelkészek közül nehányan, stb.

Estve a csoportosulások, értekezések már a közvacsora előtt megkezdődtek, általában véve nyugodtan, higgadtan, habár voltak többen olyanok is, a kik különösen a püspökségre nézve kiérző, de tiszteletet érdemlő aggodalommal igyekeztek hatni jelöltjük érdekében; azonban épen a kérdésre nézve foglaltak már a jelen voltak leginkább határozott állást; kevesen voltak, jobbra vagy balra ingathatók. Ez estve legtöbben tájékozhatták már magukat a bekövetkező választások eredményére nézve.

A főgondnoki jelöltekre nézve sikerült megszólván az egyhangu megegyezés. Pagetról mondták, hogy nem fogadhatná el a megtiszteltetést; a felhozott indokok méltánylást érdemeltek. Szentiványi hasonlóképp maga vezette a figyelmet másokra, miért végre is őt a jövőnek hagytuk, Berde Mózsa ellen elfoglaltsága s rendesen Ko-

lozsvártól távollakása hozatott fel, miért nem vehetne kellő részt az ügyek vezetésében. Kelemen Benőt kora iránti gyöngéd figyelemből hagyták ki számításból. Nehezebb volt Brassaira nézve a megállapodás. Őt mindenki szívesen emelte volna a főgondnoki méltóságra, mivel arra egyházunkban bizonyára senki sem méltóbb s érdemesebb. Azonban Brassainak épen hozzá közelebb álló tisztelői hozták fel, hogy tekintve irodalmi sok oldalu elfoglaltságát s egy félszázadon át egyházunkban s tanintézetek körül teljesített sokféle szolgálatait, gyöngédtelenség volna most 70 évet meghaladt korában, ha bár megtiszteltetés czíme alatt is, új kötelességet és új terheket tenni reá. Ezen indok, nem könnyen ugyan, végre megnyugtatta Brassai tisztelőit, azaz az egész gyűlést.

Végre mindnyájan Daniel Gábor és Berde Áron megválasztásában állapodtunk meg, a mi megegyezett azon előre komondott elvvel is, hogy az egyik főgondnok kolozsvári lakós legyen, hogy a Képviselő Egyházi Tanácsokban minél gyakrabban vehessen részt.

De a püspökségre nézve — mint emlitém — nem jöhetett semmi közös megállapodás létre. Mind a két párt méltányolta az ellenpártiak által felhozott érveket, de fontosabbnak tartotta a magáéit. A Pap Mózes pártiak az egyház kormányzása körüli hosszszas önzetlen, buzgó szolgálatokat és érdemeket akarták megjutalmazni, — a Ferencz József pártiak fontosabbnak tartották, hogy a püspöki székbe az első szónok s irodalmi működéséről ismert név jusson. Ebben van a két párt közti elvi különbség. S nem lehet tagadni, hogy mind a két nézet bir jogosultsággal. Mind a két fél sajnálta az ellenjelölt mellőzését, de a maga jelöltjéhez ragaszkodott. Kicsinyítő vélemény egyik jelölt ellen sem hallatszott; ez tette a küzdelmet nemessé. Két kitűnő és érdemes emberről volt szó s csak az érdemek minősége és sulya latolgattatott különbözőleg. Ha két püspöki szék lett volna, akkor könnyen megegyeztek volna egyhangulag abban, hogy az egyikbe Pap Mózes, a másikba Ferencz József választassék. Megható volt az utolsó perczben néhány habozó választónak lelki tusakodása. Ez jellemzi a helyzet nehézségét.

Másnap, aug. 27-én reggel 8 órakor a főtanács Pap Mózes egyh. főjegyző, püspöki helyettes és Brassai Sámuel, a világi rendből legidősebb egyházi tanácsos kettős elnökségük alatt, a püspöki helyettes emelkedett, megható üdvözlő beszédével s Nagy Lajos esperes buzgó imájával megnyitvatván, a tárgysorozat felolvasása után először is az említett főhivatalok betöltésének kérdése vétetett ta-

nácskozás alá. Abban történt megállapodás, hogy a délelőtti isteni-tisztelet után az egyik főgondnok és a püspök azonnal választassék meg. E végből két bizottság küldetett ki, egyik a főgondnokra, másik a püspökre beadandó szavazatok beszedésére. A másik főgondnoki állomás betöltése a következő napra tűzetett ki.

Az isteni tisztelet fél 11 órától 1 óra utánig tartott, igen ünnepélyesen folyt le. Derzsi Károly, tordai gymn. tanár eszmedús beszéde, a püspöki helyettes mélyen megható allocutiója, az agenda, urvacsora vétel, a művészi orgonajáték s hathatós ének összzhangzólag emelték a közbuzgóságot s ünnepélyességet; csak a tulságos zsúfoltság hatott kellemetlenül, pedig a közönségnek így is csak kisebb része juthatott be a különben elég tágas és szép templomba. Az itt tartott beszédekről s imákról bővebben nem szólok, minthogy azok egész terjedelmökben külön füzetben fognak megjelenni.

Isteni tisztelet után megkezdődött a szavazás az egyik főgondnokra és püspökre. Komoly hangulat s aggodalmas feszültség közt folyt az mintegy óra hosszáig. Ekkor öszszeszámitattak előbb a főgondnokra szóló szavazatok, 120 szavazatból Daniel Gábor kapott 116-ot. Az eredmény a most megint megnyitott főtanácsi gyűlésben kihirdettetvén, általános és hosszas éljenzéssel fogadtatott. Az új főgondnok ezután az esküt letévén, elnöki székét elfoglalta, rövid beszédben megköszönvén a közbizalmat s egyszersmind ígérvén, hogy e megtisztelő bizalmat igyekezni fog új tiszteben megérdemelni. Hogy mily szerencsés választást tett a főtanács Daniel Gáborban, az kitűnt már e zsinati gyűlés folyama alatt, melyet gyorsan és kiváló tapintatossággal vezetett egész végig.

Most következett nyílt ülésben a püspökre beadott votumok öszszeszámllálása. A terem zsúfolásig telve volt, sőt az előcsarnokot s udvart is várakozók töltötték meg. Nagy csend közt hallszott a két név egymás mellett, hol egyik, hol a másik kerülve elől egy két szavazattal; de a vége felé Pap Mózes neve már ritkábban jött elő, Ferencz József neve határozottan előtérbe lépett, már az abszolút többséget elérte, eggyel meghaladta, mire rendkívüli mozgás s kitörő hosszas éljenzés hangzott fel. A küzdelem el volt döntve. Ferencz József győzött, 120 szavazatból ő 66-ot, Pap Mózes 50-et kapott. Egy 4 tagu küldöttség behíván az új püspököt, a teremben megint nagy lelkesedéssel üdvözlötett.

Elnök főgondnok tudtára adván a választás eredményét, erre a püspök meghatott, csaknem érzékeny hangon, velőkg ható, hosz-

szabb szózáttal felelt. Gyermeki hála, egy bölcs program, meleg kérés egyházunk kormányának minden tényezőjéhez támogatásért, baráti nemes szavak kisebbségben maradt jelölt-társához, régi barátjához, melyben oly forrón kéri nagy értékű gyámolítását s végre esedező ima szent segedelemért a Mindenhatóhoz: ezek voltak elemei az új püspök első püspöki beszédének. Szívből szólott és szívhez szólott, bizonyíták ezt úgy az ő, mint a hallgatók szemeiből hulló könnyek. Apostoli beszéd volt ez, egyszerű s egyszersmind magasztos, melyet megint a legnagyobb lelkesültség hosszas nyilvánulása követett.

Ezután a püspök az esküt letevé, elnöki székébe beiktattott, s ezzel egyszersmind délután 4 óra tájt a gyűlés ez napra véget ért.

Most következett a közebed, szabadban e végre készített, fedett helyen. Mintegy 300-an vettek részt az asztaloknál, közben nők is. Az asztalfőt Dániel Gábor, főgondnok foglalta el, jobbról mellette a püspök, balról Pap Mózes ültek, kiről meg kell jegyeznünk, hogy a választás eredményét férfias, nemes nyugalommal fogadta, úgy hogy még azok is, a kik nem reá szavaztak, meghajoltak e szép, férfias jellem előtt. Az első poharat természetesen a püspök emelte a király és királyné ő felségeikre, a trónörököse és az uralkodó családra, kiket az egész gyülekezet felállva hosszasán éljenzett. A második pohár a magy. kir. kormányra s annak elnökére, Tisza Kálmánra. A harmadik pohár a főgondnokra, a negyedik a püspökre, az ötödik Pap Mózesre szólott, mindenik általános lelkesedéstől kísérve. Ezután a zsinatot rendező buzgó gazdákra: Szentiványi Gyula főispánra, Veres Györgyre és Kis Mihály esperesre, a zsinatot fogadó tractusokra és ekkleziára szólalt a jókedvű áldomások. Ezután egyesekért, testületekért, eszmékért estig folyt hosszu sorban a köszöntés, köztök az ebéden részt vett háromszéki ref., s csángó luth. lelkészekért, stb.

Most megint unitáriusok lettünk. Az előbbi küzdelem nyom nélkül elenyészett. A Pap Mózes-pártiak vezérei siettek az új püspöknek kifejezni, hogy habár ők mást kívántak a püspöki székbe helyezni, a többség nyilatkozata előtt alkotmányos őszinteséggel meghajolni kötelességüknek tartják, s a közügy közös támogatására minden erejüket készséggel ajánlják fel. Maga Pap Mózes is melegen szorította meg a püspöknek feléje nyújtott jobbját.

Az esti órákban a kiküldött bizottságok működtek. Az ifjuság pedig ez estve jótékony czélú bált rendezett a újon épült községi iskola elég tágas és díszes termeiben, mely igen szépen sikerült.

Más nap (aug. 28.) reggel a főtanácsi ülésen isteni tisztelet előtt a folyó ügyek tárgyalattak. Az isteni tiszteleten Derzsi József, kolozsvári pap tartott jeles alkalmi prédikációt. Ezután a püspök intézett nagy hatású főpásztori beszédet a felszentelendő 15 ifju paphoz. Mire a felszentelés egész ünnepélyességgel ment végbe. (Ezen beszédek is külön füzetben fognak megjelenni, ezért azokról bővebben nem szólok.)

Isteni tisztelet után megválasztott a másik főgondnok, Dr. Berde Áron, ki a beadott 96 szavazatból 83-at kapott. Az eredmény lelkesült éljenzéssel fogadtatott, ugy szintén az új főgondnok beszéde s a püspöknek hozzá intézett üdvözlete is.

A közebed derülten, jó kedv közt folyt le ez nap is, fűszerezve a szellemes pohárköszöntésekkel, melyek közül a Trefort vállás és közokt. miniszterre, az új főgondnokra, a „Keresztény Magvető“ szerkesztőire, Brassaira, a jelen volt Szentkereszti bárókra, mint a kik e zsinat gazdasági rendezését elősegítették, a szintén jelen volt Gyárfás Imre, háromszéki ref. főgondnokra, a hazai felekezetek közti jó egyetértésre szólókat emeljük ki.

Délután késő estig a folyó ügyek tárgyalattak tovább s végezettek be, melyekről e füzetben külön helyen lesz említés. Itt csak azt jegyzem meg, hogy Pap Mózes a főjegyzőségről, melyet egy év óta tényleg ugy sem vitt, lemondott s lemondását ismételt felhívásra sem vette vissza, szemeinek meggyengültségével indokolván azt. E lemondást különben természetesnek találta minden méltányosan gondolkozó, mert 17 évig vinni egy terhes hivatal, a mint már említettem, csaknem ingyen, és oly buzgósággal vinni azt, mint P. M. vitte, — midőn már egészségét látja önfeláldozó munkássága által megtámadva, bizony jogosan igényelheti, hogy vigye már más is azt a terüt, melyet ő anynyi időn át egy szó panasz és minden követelés nélkül vitt. — E határozott nyilatkozat után a főjegyzői hivatal betöltése egy évre elhalasztatott, azért különösen, hogy legyen idő annak megfontolására, vajjon czélszerű lesz-e az administratív közjegyzői hivatalt a főjegyzőséggel egyesítve hagyni ezutánra is, vagy jobb lesz a két hivatalt külön szervezni. Addig a jegyzőség megosztva három tanárra bízott, Kovácsi Antal az iskolaügyi, Nagy Lajos a pénzügyi, Derzsi József a

közigazgatási ügyekben való előadást s jegyzőséget viendi. Ez emlékezetes főtanácsi gyűlés ez estve a püspök zárszavaival végződött be.

Megható volt a magán-jellegű búcsu-vacsora, hol régi tanuló-társak, barátok, kiket az élet meszsze elszórt, kik sok év után e gyűlésen találkoztak megint egymással, érzékenyen búcsúztak megint egymástól, némán vagy kitörő érzelmek közt szorítva kezét, mondva Istenhozzádot, nem tudván, vajjon fognak-e megint találkozni még!

Aug. 29-én reggel egymást érték a távozó kocsik minden irányban. A püspök, mint a „Székely egyesület“ tagja, részt akarván venni ez egyesületnek más nap Sepsí-Szentgyörgyön tartandó közgyűlésében is, csak délután indult el az említett egyesület elnökével s titkárával együtt Sepsí-Szentgyörgyre, hol harangzúgás közt előbb a város polgármestere, azután a megyeházánál Háromszék alispánja üdvözölték a püspököt, mire ő szokott megnyerő ékeszólásával felelt. Itt a főispán vendége volt.

Innen aug. 31-én reggel indult Ferencz József püspök, néhány kolozsvári egyh. tanácsos kíséretében, Kolozsvárra, hová sept. 1-én reggel megérkezvén, az indóháznál Simon Elek, Kolozsvár sz. kir. város polgármestere s a városi tisztikar, ugy különböző felekezeti s egyéb testületek kiváló tagjai által fogadtatott. A polgármester bensőségteljes üdvözlete után, a püspök meghatottan köszönte meg a jelenvoltaknak e kiválóan megtisztelő figyelmet, és fogadta, hogy mint püspök és polgár igyekezni fog egész életében a nemes város s abban minden testületnek javát, boldogságát előmozdítani. Ezután diszes kíséretével minden felekezet harangjainak zúgása közt vonult be a városba. Kolozsmegye főispánja s tisztikara más nap tisztelték meg látogatásukkal a püspököt.

Ez gyenge, de azt hiszem hű vázlata az árkosi zsinaton lefolyt főgondnoki s püspöki választás történetének. Adja Isten, hogy új főnökeinket kiváló pályájukon azon lelkesedés, mely most őket e pályákra hívta s azokon üdvözölte, fokozott mértékben kísérje sok ideig, hogy legyen kormányzásuk egyházunkra nézve egy termékeny, áldott korszak, s egyházunkon kívüli hatások legyen mindenütt tiszteletet gerjesztő!

Bny.